

АГРЕСІЯ В ІНТЕРНЕТІ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,

Львів, вул. Дорошенка, 60/5, lubtp@ukr.net

Стаття присвячена феномену кіберагресії як комунікативного і психологічного явища. Автор намагається виокремити її характерні особливості та класифікувати різні типи агресії в Інтернеті.

Ключові слова: Інтернет, віртуальна комунікація, кіберагресія, кібербулінг, кібермобінг, флейм, тролінг, ельфінг, віртуальний харасмент.

Постановка проблеми. Розвиток нових комунікативних технологій нечувано розширив можливості спілкування, але й одночасно приніс нові проблеми – або переніс проблеми, давно відомі в просторі реальному, у простір віртуальний. Поширення Інтернету як не лише інформаційної, але й комунікативної мережі принесло в наше життя поняття кіберзлочинності, віртуальних «брудних технологій», несанкціонованої розсилки реклами та інформаційного сміття – спаму, та інші негативні явища. Серед цих явищ можна виокремити менш поширені, шанси зустрічі з якими є порівняно невисокими, і такі, з якими хоча б раз мав справу будь-який Інтернет-користувач. До останніх належить явище **вербальної кіберагресії**, або агресії в Інтернеті.

Говорячи про кіберагресію, ми не випадково вживаємо прикметник «вербальна» (хоча інструментом агресії може служити й образ), оскільки мова не йтиме про хакерство, розсилку вірусів та інші дії, спрямовані на завдання реальної шкоди. Хакерство та інші кіберзлочини, хоч і несуть руйнівні наслідки, не завжди містять компонент цілеспрямованої агресії, особливо у виконанні молоді. Юний Інтернет-користувач, який розсилає віруси абсолютно невідомим йому особам, може не відчувати жодної агресії до них: він вважає

свої дії цікавим експериментом, жартом, пустощами, він може робити це, наслідуючи товаришів чи кіногероїв і героїв комп'ютерних ігор. Натомість вербальні коментарі певного типу (які часом можна охарактеризувати і як «hate speech» - мову ненависті) мають на меті саме завдання психологічної шкоди конкретному користувачеві і сповнені агресії. З іншої сторони, кіберзлочини часто мають прагматичну ціль: знищити сайт конкурента, зламати електронну поштову скриньку і шантажувати власника добутою інформацією, вкрати гроші з чужої електронної картки тощо, тоді як вербальна кіберагресія приносить її ініціаторам виключно психологічний зиск.

Таким чином, *метою* нашого дослідження є аналіз вербальної (і образної) агресії в Інтернеті як комунікативного явища у різних аспектах. Актуальність такого аналізу обумовлена насамперед поширеністю цього явища у Інтернет-спілкуванні і його деструктивною спрямованістю, що завдає особливої шкоди Інтернет-користувачам з несформованими остаточно захисними механізмами психіки – тобто дітям, підліткам, юнацтву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звертаючись до ступеню дослідження питання, варто поділити його на дві складові: дослідження власне агресії і її віртуальних форм. І якщо саме явище агресії є давно і добре дослідженим, починаючи з класних праць К.Лоренца та Е.Фромма [1-6], то віртуальна агресія як комунікативний феномен ще чекає на ґрунтовне дослідження українською наукою. Нечисленні статті, присвячені питанню, можна охарактеризувати їх як фіксацію проблеми, визнання її існування і поширення: «агресія і хамство стають домінуючим стилем спілкування в Інтернеті... якщо ж узяти весь український сегмент Інтернету, то можна говорити про десятки тисяч випадків хамства за день, а може, і сотні» [7]; “віртуальне спілкування штовхає дітей до агресивного погляду на світ. Діти щодня в Інтернеті - матюкаються, погрожують розправою, скаржаться на батьків» [8]. Дослідження різних аспектів проблеми віртуальної агресії постає актуальним завданням для ряду наукових дисциплін – психології, соціології, і, звісно, теорії комунікації. Цікавим феноменом є численні спроби «стихійного» аналізу питання самими учасниками віртуального спілкування, які набувають

форм численних текстів у блогах, повідомлень на форумах, записів у спільнотах. Зусиллями тисяч віртуальних авторів розроблена, зокрема, класифікація Інтернет-агресорів і видів агресії, викладена у завершеній формі (статей с дефініціями) у Вікіпедії.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на усталену в Інтернет-спілкуванні класифікацію і нечисленні статті дослідників, ми можемо визначити **вербальну кіберагресію** як дію, спрямовану на завдання різних видів психологічного дискомфорту учасникам Інтернет-спілкування за допомогою розміщення відповідних текстових Інтернет-повідомлень у широкому розумінні (включно з записами у блогах) чи образів.

Віртуальну агресію за засобами можна поділити на **прямую/відкриту** і **приховану**. Відкриту агресію західні дослідники ще називають кібербулінгом (cyber-bullying), характеризуючи її як відкритий напад з метою завдання психологічної шкоди, агресивну поведінку у широкому діапазоні – від грубих жартів до віртуального терору, який може призвести навіть до суїциду жертви [9]. Кібербулінг є типовим для підлітків, але ним можуть займатися і дорослі люди. Найпоширенішим різновидом кібербулінгу є **флейм** (від англ. *flame* — вогонь) — обмін повідомленнями в Інтернет-форумах і чатах: словесна війна, яка не має жодного стосунку до початкової теми. Повідомлення флейму містять особисті образи, і часто направлені на подальше розпалювання суперечки, сварки [10].

Найбільш деструктивною формою кібербулінгу вважають **кібермобінг**, або цькування в Інтернеті. Це психологічний терор, здійснюваний найчастіше групою осіб з метою усунення жертви з певного простору (Інтернету), колективу (певної спільноти, форуму тощо) або навіть з життя. Подібно до цькування в реальному житті, кібермобінг поширений в підлітковому середовищі (жертвам і роберам, як правило, 11-16 років). На відміну від реального цькування, кібермобінг не має часових чи географічних обмежень, його повідомлення швидко поширюються необмеженою аудиторією, він часто є анонімним, що виступає додатковою травмуючою обставиною для жертви [11].

Найбільш характерною ознакою відкритої агресії є те, що її жертва з самого початку усвідомлює недоброзичливий характер спілкування завдяки використанню емоційного забарвленої експресивної лексики, у немодерованих місцях спілкування – й нецензурної. Вербальний арсенал відкритої агресії складається з погроз, образ, наклепів, лайки, знущань тощо. З однієї сторони, така агресія, особливо коли нападників кілька, здатна миттєво вивести жертву з рівноваги і завдати їй моральної травми; з іншої – вона зустрічається переважно там, де відсутній контроль за дотриманням етичних норм спілкування. На будь-якому серйозному форумі чи у спільноті пряма вербальна агресія заборонена і тягне за собою санкції зі сторони модераторів. Таким чином, Інтернет-користувач за наявності певного досвіду може знайти відносно безпечні для спілкування віртуальні ділянки, де блокують і припиняють пряму агресію. Водночас жодний учасник Інтернет-спілкування не є гарантованим від зустрічі з прихованою агресією.

Прихована агресія, маючи на меті те саме завдання дискомфорту, що й пряма, вдається до інших засобів. Насамперед, прихована агресія ніколи не позиціонує себе як власне агресію, маскуючись під дискусію, обмін думками та інші нормативні форми спілкування. Її улюбленими знаряддями є іронія, сарказм, замасковані образи, провокативні висловлювання тощо. Якщо пряму агресію можна порівняти з ударом кийком по голові, то прихована – це укол у больову точку. На перший погляд такі уколи менш небезпечні, але тривала прихована агресія здатна завдати значної психологічної шкоди.

Характерні особливості прихованої агресії добре простежуються на прикладі тролінгу. Вікіпедія визначає **тролінг** (від англ. *trolling*) як розміщення в Інтернеті (на форумах, у групах новин Usenet, у вікі-проектах та ін.) провокаційних повідомлень з метою викликати флейм, конфлікти між учасниками, образи, війну редагувань, марнослів'я тощо. Головною метою тролінгу є внесення якимось чином розладу в спільноту [12]. Водночас не можна погодитися, що «збурювальний, саркастичний, провокаційний або гумористичний зміст повідомлень троля спрямований на те, щоб залучити якомога більше інших користувачів до активної конфронтації з тролем».

Досвідчений троль прагне не посваритися з учасниками спільноти, а пересварити їх між собою. Не менш поширена мета – втягування Інтернет-користувача (користувачів) у виснажливу тривалу суперечку, ініціація беззмістовного діалогу, який хвилює лише одну сторону.

Порівняно новим різновидом прихованої агресії є *ельфінг* – різновид тролінгу, який полягає у написанні коментарів, в яких «ельф» активно з усім погоджується і хвалить свою жертву [13]. Це демонстративне схвалення насправді є формою знуцання, висміювання, яке маскується під захоплення і компліменти.

Жертви тролінгу та ельфінгу здебільшого усвідомлюють, що стали жертвами, із запізненням – тоді, коли вони втягнулися у провокативне спілкування, яке забирає час і нервові клітини. Цікавою уявляється думка сучасного російського дослідника Р.А.Внебрачних, що, «будучи засобом агресивного впливу, який породжує зворотню агресію, тролінг є одним з найбільш дієвих і практично некараних механізмів жорсткої маніпуляції» [14, с.49] Цей же дослідник порівнює тролінг з енергетичним вампіризмом. І, як і у випадку з енергетичними вампірами у реальному житті, можливості самозахисту є дискусійними: адже прихована агресія, як правило, не має для її ініціаторів жодних негативних наслідків.

Р.А.Внебрачних виокремлює наступні типи тролів: троль-коментатор (бере участь у всіх дискусіях, розміщуючи численні повідомлення з неперевіреною чи сумнівною інформацією); троль-провокатор (провокують агресію довкола тієї чи іншої теми обговорення); троль-порадник (дає глузливі або беззмістовні поради) та троль – герой-коханець [14, с.50-51]. Останній заграє з жінками з певної Інтернет-групи, змушуючи їх до конкуренції і чвар.

Очевидна гендерна забарвленість останнього варіанту тролінгу в ряді випадків дозволяє розглянути його як *віртуальний харасмент*, тобто домагання із сексуальними мотивами. Від звичайного флірту його відрізняє відсутність згоди другої сторони щодо переведення спілкування у інтимний формат. Ініціатор віртуального харасменту ставиться до віртуальної

співрозмовниці як до об'єкта, нав'язуючи їй теми і формат комунікації, що, безумовно, є психологічним тиском і/або маніпуляцією.

Різноманіття форм кіберагресії змушує припустити не менше різноманіття причин, що викликає її до життя. З долею умовності ці причини можна поділити на **соціокультурні** та **психологічні**. До перших належать розмиття етичних норм не лише у віртуальному, але й у реальному житті, та зниження загального культурного рівня. Важко не погодитись, що «ворожість в Інтернеті відображає загальний стан суспільства [8]. Обумовленість віртуальної конфронтації суспільними реаліями найбільш наочною є у політичних флеймах, хоча, звісно, не варто розглядати кіберагресію виключно як відображення реального політичного чи суспільного протистояння. Нерідко гострі соціальні чи політичні питання є лише приводом, а справжні причини флейму слід шукати у особливостях психологічної структури агресора.

З однієї сторони, психологічні причини Інтернет-агресії є тими самими, що й реальному світі: інстинкт самозахисту, фрустрації, бажання домінувати, комплекси, слабкість гальмівних центрів і т.д. З іншої, кіберагресія у більшості випадків: а) спрямована не проти реальної, відомої агресору людини, а проти віртуального персонажа; б) реалізується від віртуально сконструйованого «я»; в) залишається невідомою оточенню агресора у реальному світі. Така кіберагресія характерна для дорослих, тоді як підлітки можуть обрати для мобінгу реального однокласника чи сусіда. В будь-якому випадку кіберагресія може протягом тривалого часу не позначатися на поведінці агресора в реальному житті, що ускладнює її діагностику та розробку можливих превентивних засобів педагогічного і психологічного плану.

Література:

1. Лоренц К. Агрессия (так называемое "зло") / Конрад Лоренц: пер. с нем. - М.: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1994. - 272 с.

2. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм: пер. с нем. Э. Телятниковой. — М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. — 635,[5]с.- (Philosophy).
3. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л.Берковиц: пер. с англ. - СПб.: Прайм - ЕВРОЗНАК, 2001. - 512 с.
4. Бэрн Р. Агрессия / Бэрн Р., Ричардсон Д. : пер. с англ. - СПб.: Питер, 1997. - 336 с.
5. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості / Дроздов О. Ю., Скок М. А. : Навчальний посібник. - Чернівці: ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка, 2000. - 156 с.
6. Братусь Б. С. Аномалии личности / Братусь Б. С. — М.: Мысль, 1988.— 301, [2] с.
7. Агресія і хамство стають домінуючим стилем спілкування в Уанеті// Корреспондент. - №15. - 20 квітня 2012 року.
8. Поки батьки не бачать, діти бісяться в Інтернеті : Електронний ресурс // ТСН.ua. — 2009. — 3 лютого. — Режим доступу: <http://tsn.ua/spetsproekti/poky-batky-ne-bachat/poki-batki-ne-bachat-diti-bisyatsya-v-interneti.html>.
9. Найденова Л. Кибер-буллинг: опасное виртуальное «быкование» : Електронний ресурс / Любовь Найденова //ПСИ-ФАКТОР. — Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/cyber-bullying.htm>.
10. Флейм : Електронний ресурс // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%BD%D0%B3>
11. Кибермоббинг : Електронний ресурс // Википедия. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%BD%D0%B3>
12. Тролінг : Електронний ресурс // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%BD%D0%B3>

13. Эльфинг : Электронный ресурс // Викиреальность. – Режим доступа: <http://www.wikireality.ru/wiki/%D0%AD%D0%BB%D1%8C%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
14. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах / Внебрачных Р. А. // Вестник Удмуртского университета. Философия. Социология. Психология. Педагогика. — Ижевск: Удмуртский государственный университет, 2012. — В. 1. — С. 48-51.

Sherman E.M. Aggression in the Internet.

The article is devoted the analysis of the phenomenon of kiber-agression as the communicative and psychological phenomenon. An author tries to select its characteristic features and classify the different types of aggression in the Internet.

Keywords: Internet, virtual communication, kiber-agression, kiber-bulling, kiber-mobbing, flame, trolling, el'fing, virtual harrasment.

Шерман Е.М. Агрессия в Интернете.

Статья посвящена феномену киберагрессии как коммуникативного и психологического явления. Автор пытается выделить ее характерные особенности и классифицировать разные типы агрессии в Интернете.

Ключевые слова: Интернет, виртуальная коммуникация, киберагрессия, кибербуллинг, кибермоббинг, флейм, троллинг, эльфинг, виртуальный харрасмент.